

Т. М. Сукаленко

Національний університет державної фіскальної служби України

ЛІНГВОКУЛЬТУРНИЙ ТИПАЖ «ПАНІ» В УКРАЇНСЬКОМУ ХУДОЖНЬОМУ ДИСКУРСІ ХІХ ст.

У статті розроблено модель опису лінгвокультурного типуажу «пані», зафіксованого в українському художньому дискурсі ХІХ століття з урахуванням його поняттєвих, образно-перцептивних, оцінних і ціннісних характеристик. Запропоновано аналіз лінгвокультурних типажів, що представляють собою впізнавані узагальнені образи представників певних соціальних груп, чия поведінка була зумовлена загальними етнокультурними домінантами і мала значний вплив на формування колективного світосприйняття в Україні. Стаття містить проміжні результати дослідження типуажу «пані». Поведінкові характеристики типізованої особистості пані розкрито на матеріалі творів української літератури ХІХ століття. У структурі типуажу «пані» виокремлено основні фрейми: «Соціальний стан і соціальна поведінка», «Внутрішні моральні характеристики», «Зовнішні характеристики», «Мовні характеристики», «Дозвілля».

Ключові слова: художній дискурс, підросійська Україна, півдавстрійська Україна, лінгвокультурний типаж «пані», поняттєві, перцептивно-образні і ціннісні характеристики, фрейм.

Історія зберегла нам дуже мало імен тих наших жінок, які широко працювали і для свого народу і тим стояли понад звичайними жінками. Але все-таки – подібні були, починаючи з великої княгині Ольги.

*(Митрополит Іларіон (Іван Огієнко).
Життєписи великих українців).*

Типаж «пані» представлений в українській літературі ХІХ ст. в творах Т.Г. Шевченка («Марина», «Варнак», «Утоплена»), М.П. Старицького («Не судилось» (Панське болото)), Г.Ф. Квітка-Основ'яненко («Конотопська відьма»), І.С. Нечужа-Левицького («Чортяча спокуса»), «На гастролях в Микитянах», «Дві московки», «Хмари», «Бурлачка», «Телеграма до Грицька Бинди», «Причепка»), М.Л. Кропивницького («Доки сонце зійде, роса очі виїсть», «Глитай, або ж павук»), І.Я. Франка («Тригачія», «Маніпулянтка», «Не спитавши броду», «Великий шум») та ін.

Мета дослідження – визначити фреймову структуру типуажу «пані». Матеріалом слугували різноманітні словники української мови і художні дискурси ХІХ ст. Використаємо методіку опису для встановлення поняттєвих, образно-перцептивних і ціннісних характеристик типуажу, в основу покладено теоретичні напрацювання і схеми, які запропонували О.О. Дмитрієва і В.І. Карасик [6, с.89].

Проаналізуємо поняттєві характеристики зазначеного концепту «пані». У словнику Б.Д. Грінченка *пані* тлумачиться як «барыня, госпожа. При фамилии, родственномъ или служебномъ титулѣ и пр. прибавляется изъ вѣжливости, какъ русск.: госпожа. Съ притяж. мѣст. или существительнымъ, указывающимъ на принадлежность мужчинѣ, кромѣ прямого значенія, также: жена. *Приїхала в своїм ридвані мов сотника якого пані*» (І.П. Котляревський. Енеїда, с.39) [1, т.3, с.92].

Подібне розуміння цього слова наводить і В.І. Даль: *пани (панія)* – «барыня» [2, т.3, с.16].

Про зміст позначення «пані» в XIX ст. дає інформацію також «Словник української мови», де подано не тільки сучасні тлумачення цього слова, але й історично віддалені: 1. «Заміжня поміщиця в старій Польщі, Литві, дореволюційній Україні і Білорусії // перен., ірон., зневажл. Жінка, яка виділяється розбещеною поведінкою, нетрудовими звичками, надто витонченими манерами і т. ін. 2. Особа жіночої статі, що займала привілейоване становище в дореволюційному суспільстві. // Особа, що має владу над іншими; володарка, хазяйка. 3. У старій Польщі, Литві, дореволюційній Україні і Білорусії – ввічлива форма звертання або називання стосовно до осіб жіночої статі привілейованих верств суспільства // У сучасній дійсності – ввічлива форма звертання, згадування, звичайно до офіційної представниці чи громадянки іншої держави // Шаноблива форма звертання до жінки в усній народній мові» [5, VI, с.44]. На позначенні *пані* також вживається і розмовна форма *панія* – «те саме, що пані» [5, VI, с.47].

Дані словника української мови дають підставу для висновку, що позначення «пані» у XIX ст. використовувалось відносно двох типажів – поміщиць і жінок вищого класу.

Розглянемо образно-перцептивні, оцінні і ціннісні характеристики типажу «пані» в українському художньому дискурсі XIX ст. Частіше перший типаж фіксується в українській літературі підросійської України, другий – у літературі, створеній в Австро-Угорській імперії.

Типаж «пані» – поміщиця знайшов відображення в творчості багатьох письменників підросійської України. Він зустрічається у М.Л. Кропивницького, І.С. Нечуя-Левицького, Марко Вовчок, наприклад: *Соломія. Постривай, може, я його розбудю. Тільки, сестричко, йди з горниць, – там у саду подожди абощо; бо як пані постереже – лихо буде! Вона ще не спить* (М.Л. Кропивницький. Доки сонце зійде, роса очі виїсть); *В Микити при цій думці чорні, як терен, круглі очі аж закрутились. Ця думка одразу промкнулась йому несподівано в голову. Він спотання схопився з лави, дрібно застукотів закаблуками по цегляному помості в пекарні й швидко поскакав по крутих сходах вгору до панії* (І.С. Нечуй-Левицький. Телеграма до Грицька Бинди, с.562); *Київська панія не слала б до тебе листа по дратах так собі, дурнички, – сказав писар з-за стола* (І.С. Нечуй-Левицький. Телеграма до Грицька Бинди).

В українському художньому дискурсі XIX ст. знайшов відображення також типаж «пані» – жінка привілейованого класу: *Панія Висока запримітила те і якось цілим лицем моргнула на молодого Радюка* (І.С. Нечуй-Левицький. Хмари); *Через свою веселу вдачу й гарний голос він [Воздвиженський] подобавсь паннам і паніям* (І.С. Нечуй-Левицький. Хмари, с.108); *Коли це одразу, неначе вітром, одчинились обидві половинки дверей. В залу вступила з повагою, тихою ходюю й трохи по-театральному пані Лемішковська і пишним поклоном привітала Яся, що схопився до неї назустріч* (І.С. Нечуй-Левицький, Причепка, с.169).

Виділимо основні напрями зображення цих типажів, використавши поняття фрейму, яке широко представлене в літературі з когнітивної лінгвістики. Фрейм у лінгвістиці має такі дефініції: 1) «фрейм як система вибору мовних засобів – граматичних правил, лексичних одиниць, мовних категорій, – пов'язаних із прототипом сцени (Ч. Філлмор); 2) фрейм – сукупність стандартизованих дійсних і потенційних знань про явища, що мають складну багатоконпонентну структуру, цілісне уявлення про багаторівневий концепт (З.Д. Попова, Й.А. Стернін, А.П. Бабушкін); 3) фрейм – когнітивна модель, що репрезентує знання й оцінки, пов'язані з конкретними, часто повторюваними ситуаціями (Ф. Унгерер, Х.-Й. Шмідт); 4) фрейм як одиниця знань, організована навко-

ло концепту, що містить відомості про суттєве, типове та можливе для цього концепту в межах певної культури (Т.А. Ван Дейк, Р. Богранд, В. Дреслер)» [3, с.140]. О.О. Селіванова в термінологічній енциклопедії «Сучасна лінгвістика» подає таке визначення фрейму: «це структура репрезентації знань, у якій відображено набуту досвідним шляхом інформацію про деяку стереотипну ситуацію та про текст, що її описує, а також інструкцію з її використання» [4, с.645].

Отже, різноманітність підходів до визначення багато в чому пов'язана з неоднорідністю концептуального наповнення фреймів. Зокрема, специфічні особливості спостерігаються в фреймовому представленні лінгвокультурних типажів. Під лінгвокультурним типажем розуміємо стереотипне уявлення про мовні особливості будь-якої соціальної групи, яка існує в рамках певної лінгвокультури в будь-який період її історичного розвитку.

Лінгвокультурні типи є вирізняльними засадничими концептами, в межах яких формуються чітко визначені фрейми. У структурі типажу «пані» виокремлено основні фрейми: «Соціальний стан і соціальна поведінка», «Внутрішні моральні характеристики», «Зовнішні характеристики», «Мовні характеристики», «Дозвілля».

Фрейм «Соціальний стан і соціальна поведінка». У зображенні типажу «пані» в художньому дискурсі робиться постійний акцент на означення багата. Однак, слід зауважити, що ця характеристика була відносною і риса «багатство» могла свідчити не стільки про реальні високі статки поміщиці, а принаймні те, що вона так сприймалася в народній уяві. Наприклад, у І.С. Нечуя-Левицького «Телеграма до Грицька Бинди» пишеться: *Марія Нечаєвська [панія] була дуже багата* (І.С. Нечуй-Левицький. Телеграма до Грицька Бинди).

В іншому оповіданні ми ставимо під сумнів це багатство, оскільки типаж «пані» Марія Нечаєвська характеризується як така, що в неї отелилася корова: *В багатой кийвської добродійки Марії Нечаєвської [панії] в місяці квітні отелилась корова* (І.С. Нечуй-Левицький. Телеграма до Грицька Бинди).

У Марко Вовчок засобом розвінчання багатства виступає зображення інтер'єру панської кімнати, письменниця звертає увагу на все, що блищить, багато міді: *І в кімнатах у нас було гарно: вичищено, вилощено, покрашено, – і крісlechко, і столичок, усе як слід, по-панськи. Було, пані кам'яних цяцьок понаставляє, чарочок, мисочок з зеленого, з червоного скла. Був у неї і собака з міді кований, і зайчик череп'яний, мережані ушка. Все те ні до чого, а вкупі воно блищить і на очі навертається, і рябіє – аж б'є* (Марко Вовчок. Ледащиця, с. 85).

Зображені дрібні інтер'єри не свідчать про високе соціальне положення цих поміщиць, оскільки інтер'єри навертають на думку про те, що перед нами дрібна поміщиця, для якої характерний патріархальний уклад життя.

Довгенько-таки ми сиділи та журились, поки дождались. «Пані встала», – кажуть. Кликнули нас до *покоїв*. Увійшли. Аж в очах нам замигтіло: і зелене, і червоне, і біліє, і синіє... чого там нема! Може, доводилось зазирнуть у жидівську крамницю? *всього багацько*; зразу й не розбереш, що добре, а що, вибачайте, годиться в сміття викинути, аби людей дурити, аби, бабо, рябо? Так і тут: *по кутках блищить, по стінах сяє* (Марко Вовчок. Викуп, с. 77).

Відповідно до свого соціального й майнового стану проводиться опис внутрішнього світу дрібних поміщиць і дворянок.

Фрейм «Внутрішні моральні характеристики». У літературі XIX ст. поміщиця представлена як пихата жінка. Ця риса повторюється у різних письменників:

– *До Іванихи Дубихи? – питає він зчудовано. – Так?*

– *Так. Вона моя мати.*

– *То гонорна пані, – відповідає і майже свиснув. – Здалека кусає.*

– *Моя мама богомільна, робить людям добре, саму правду любить.*

- Та що з того? – обзивається він.
- Ніщо. І тихо в нашій хаті, лиш вона та я і святі ікони; красно так і любо...
- Ще тебе в черниці дасть, – жартує він.
- Може, й дасть, якщо коли захочу.
- Як не посватаю.

Вона спаленіла.

– Чи підеш, за мене?

– Як захочу, піду (О.Ю. Кобилянська. В неділю рано зілля копала, с.15).

Ця ж риса фіксується і в Марко Вовчок, яка характеризує пані як пихату, порівнює її з добрим качаном у городі, яка зверхньо дивиться на простих людей і може лише генералові любенько в вічі глянути: **Пані його до себе зараз покликкала. Вона в нас, як говорить з яким чоловіком, сидить собі просто, як добрий качан у городі, і все роздивляється, які в тебе брови, які уси, яка одежа на тобі. Хіба б який генерал, щоб вона голівку схитнула набік або глянула в вічі любенько** (Марко Вовчок. Викуп, с.78-79).

У художній літературі ми маємо змогу простежити не тільки авторські характеристики внутрішнього світу пані, а й сприйняття цього типу народу.

У народній уяві пані виступає з означенням гордої і строгої: *Однак не така вже кров у Гриця, щоб він довго з тугою в серці возився. Одного поранку осідлав свого чорногривого коня і подався в село, де жила Іваниха Дубиха з своєю гарною донькою, їздить там по селу, вдаючи, що за справунками, а за Іваниху Дубиху все попри те розпитує. Чи горда вона дуже і неприступна? Строга дуже пані?*

– **Горда дуже**, – кажуть, – **і строга**, а для своєї доньки то, здається, чи не самого боярина вижидає.

– А донька? – питає.

– За жодного не хоче й чути. Досі відмовляє всім як одному, – розказують. – Каже, що не «по душі» і не хоче (О.Ю. Кобилянська. В неділю рано зілля копала, с. 17).

У народній уяві пані приписується *деспотизм*:

Так-то проживає Олесья, працюючи без спочинку, без втоми; так і рік цілий минув, як одна година. Все на панщині, в роботі. **Пані така, що й одпочити не дасть: роби та й роби!** Де вони на роботі, і вона туди вийде, і столик за нею винесуть; сяде та все **картами розкидає**: се вже у неї перва була забавка. Сидить, тільки очима поводить та вигукує: **«Робіть діло! робіть! не лінуйтеся!»** (Марко Вовчок. Козачка, с. 56).

Риси пихатості, гордості, деспотизму дуже часто поєднуються з характеристикою жорстокість, злість:

А **пані** куди далі, то все **злісливши, усе лютіша**: аби я трохи спізналась, забарилась: **«Де була?»**, та й **стріне мене на панському порозі лиха година** (Марко Вовчок. Інститутка, с. 280);

Злодійка! Злодійка! – **картає пані бабусю, вкогтивившись їй у плече, і соває стару, і штовхає.**

– **Не по правді мене обмовляєте! Я не злодійка, пані! Я вік ізвікувала чесно, пані!**

– **Ти ще зо мною заходиш?**

Та зо всього маху, як сокирою, стару по обличчю! (Марко Вовчок. Інститутка, с. 287).

В українській літературі XIX ст., створеній на території Австро-Угорської імперії, відкривається нова тема в зображенні жінки в службовій діяльності: **Хоч пані Грозицька, неважаючи на повних десять літ, просиджених уже на тім кріс-**

лі при бюрі рекомендованих листів, не була ще нічим більше, як тільки також маніпулянткою і на жадну вищу рангу не мала надії, не хочучи рушатися зі Львова на провінцію, то все-таки силою свого старшого віку і давнішої служби **займала в бюрі певне начальне становище** (І.Я. Франко. Маніпулянтка, с.59-60).

У творчості І.Я. Франка пані зображена як жінка-службовець. Її властиві такі риси, як

- працьовитість, знання справи:

Роблячи що до неї належало, вона, проте, знала і бачила все, що робили інші в бюрі. Найменше занедбання товаришки, невинний жарт, трохи голосніший усміх або живіший рух – усе се стрічало її докірливий погляд або нагану. Була немовби сумління бюра, холодна і неліцеприятна душа тої машини, що звільна і систематично висисала молодість, жвавість і свіжість працюючих у ній жєнщин (І.Я. Франко. Маніпулянтка, с.59-60);

- пунктуальність:

Пунктуальна в сповнюванні своїх обов'язків, які, незважаючи на всю свою ваготу, були для неї майже одинокою дошкою рятунку по розтроцєнні її життєвого корабля, була вона також не менше строгою і ригористичною супроти інших. Працюючи під її холодним, чисто бюрократичним оком, чула Цєля подвійно тягар і одвічальність своєї служби (І.Я. Франко. Маніпулянтка, с.59-60);

- дисциплінованість, дотримання порядку:

З ударом дев'ятої години – ані на хвилю скоріше – пані Грозицька встала зі свого крісла, посипала піском і замкнула свою книгу, поскладала на купки понумеровані вже на завтра рецєписи, осібно польські, а осібно руські, уставила в порядку тягарики від листової ваги, поскладала пера, заткала каламар, – одним словом, зробила на своїм бюрку взірцевий порядок, нарушуваний тільки множєством плям від чорнила на грубій бібулі, якою для ощадності прикрите було зелєне сукно бюрка (І.Я. Франко. Маніпулянтка, с.75).

Фреім «Зовнішні характеристики». У художній літературі сформовані певні стереотипні уявлення про зовнішність пані. В уявленні письменників ХІХ ст. пані «поміщиці» були схильними до повноти: *Обідньої вже доби сама пані вкотила, як на колесах; пухла така, ніби на дріжджах зійшла; у перснях, у атласах...* (Марко Вовчок. Вкуп, с.77);

Пані наша була не перволіток та й не яка стара; а з себе була висока, огрядна, говірки скорої, гучної (Марко Вовчок. Ледащиця, с.85).

Риса огрядна (пані) повторюється і в Лєсі Українки: *Пані я не знала. Вона була огрядна; на рудому, червонястому волоссі стриміла зелєна жокейська шапочка, такої форми, як і в Анатоль. Анатоль, видно, побачив Аллу Михайлівну, зняв шапочку і широко махнув нею в повітрі, потім спустив низько, мало не до стремєна. Руда пані повернула голову в наш бік, засміялась і схилилась до Анатоль, щось, певне, говорючи* (Лєся Українка. Над морєм).

Якщо пані «поміщиця» в художній літературі ХІХ ст. переважно постає огрядною жінкою, то пані – «жінка-службовець» худорлявою: *Пані Грозицька справді сиділа вже на своїм місці і з звичайним своїм понуриєм видом приймала рекомендовані листи. Була то жінка поверх 45 літ, з сивіючим уже волоссям, з подовгастим і жовтим, мов пергамін, лицєм, з полинялими очима і тонкими безкровними губами. Була вдовою по якимсь збанкрутованім купці; зі свого скупенького поштового зарібку мусила виховувати троє дрібних дітей. Тим-то й не диво, що вгиналась під тягарем гризоти і праці не стільки бюрової, скільки домашньої, і що той тягар вигасив у її серці всяку Іскру веселості і радісного погляду на світ* (І.Я. Франко. Маніпулянтка, с.59-60).

Фрейм «Мовні характеристики». Соціальному стану і соціальній поведінці пані, де превалює ознака злість, відповідає і мовна характеристика цього персонажу. Це такі контексти: *Було, поки лає [пані], коренить – несила моя, сльози ринуть, а наплачуся добре, утрусь...* (Марко Вовчок. Інститутка, с. 280).

Не відрізняється позитивною оцінністю і мовлення старої пані: *..., а заговорить [стара пані] – тільки шам-шам, одразу й не розбереш; так куди вже бійка! не на умі* (Марко Вовчок. Інститутка, с. 256).

Не оминули письменники XIX ст. типову рису жіноцтва як балакучість, яка приписується і пані «поміщиці»: *Повели нас у покої. Вискочила пані. Мабуть, бачили ви не раз і не два тих ляховок? Всі вони прудкі, та веселі, та говіркі. І ся така ж була. Як почала вона говорити, то й за себе все сказала, і за нас одповістила. Та так-то хутко та шпарко! сама аж ізвивається перед нами* (Марко Вовчок. Одарка, с. 66).

Показовим є те, що, як правило, пані були російськомовними, а у сцені розмови пані з Павлом показано намагання її вивчати і українську мову:

[Пані:] *Невже ви думаєте, що я не понимаю нових ідей? Не... не... сочувствую им? Ужасно трудно.*

[Павло:] *Та ви не трудіться, пані, кажіть по-своєму: гражданку ми вчили.*

[Пані:] *Не кепкуйте! Я хочу пересилити себе, хочу вивчитись... своєї мові...*

[Павло:] *Навіщо вона вам? Адже з мужиками знакомства водить не будете?*

[Пані:] *А ви б уже хотіли, щоб я з простим, грубим мужиком розсуждала, одкривала ему душу свою? Не доставало! Та... що він і пойме!* (М.П. Старицький. Не судилось (Панське болото)).

Для мовної характеристики типажу пані показовим є також використання французької мови: *Пані Гордієнкова подивилась на Жоржика і скривилась.*

– *Qu'il est laid, vulgaire!* – сказала вона по-французькому до чоловіка.

– *Іноді в негожому тілі душа гарна буває,* – сказав я на це. – *А ця дитина дуже добра. Як він любить свого братика!*

Пані Гордієнкова трошки збентежилася, що я зрозумів її французьку фразу, а Жоржик, – чи то почувши мої слова чи то інстинктом прочуваючи, що його мають розлучити з братом, потягся до Васі і взяв його за ручку (М.П. Левицький. Шкільні товариші, с. 388).

Фрейм «Дозвілля». У художній літературі XIX ст. зображено дрібне патріархальне дворянство. Відповідно до цього статусу джерелом доходу були дрібні заробітки. Не цуралася пані здавати в найм кімнати, столувати когонебудь за плату, навіть спостерігати за веденням сільськогосподарських робіт: *Половину будинку пані оддавала якимсь паничам під найми; ще й столувала їх, – з того й жила, небога. А чоловік її десь далеко служив; ми його й не бачили. Та й панії було байдуже.*

Паничі скучати їй [пані] не давали: щодня, щовечора з нею бавились, то в карти грали, то пісеньок співали... (Марко Вовчок. Ледащиця, с. 86);

Пані, було, на картах столовникам долю вгадує або що розказує, іноді співає... (Марко Вовчок. Ледащиця, с. 92).

У художній літературі XIX ст. ми можемо побачити деякі натяки на типове проведення часу пані. У підросійській літературі пані любить погадати на картах, іноді вдається до співів, а в півдавстрійській – пані розмовляють про літературу. У О.Ю. Кобилянської читаємо: *Невеличке товариство, яке складалося з кількох літератів, артистів і деяких молодих інтелігентних осіб, що було і нині, як не раз вже, зібране у поважнім домі пані Б...к, було сього вечора незвичайно оживлене.*

Ведено дискусії про літературу, про штуку, театр, про містику, яка втискалася чимраз більше в північне полеєменство, а в кінці про тон, який панував в українській журналістиці і мододіжжі. Балакано про жіноцтво і мужччин, а в кінці зійшло на «подружжся».

Одна молода учителька поставила питання, чи ліпше артистам одружитися, чи ні, бо, – додала поважно, – «двом панам годі служити».

Більшість голосів пішла за подружжям.

– І чому ж би ні? – запитав один професор, котрий недавно одружився і був зі свого кроку незмірно ущасливлений. – Жінка – се ж найліпший наш товариш, отже, і найциріше прихилиться до всякої нашої праці, артистичної чи практичної. Вона піддержує нас морально, коли тратимо віру чи в себе, чи в свій талант і свою працю. А коли артист останеться безженний, то яка в нього дума на самоті в горю? О, се зовсім хибний погляд, що подружжя обмежує свободу артиста, стісняє його в полеті, обтяжує його обов'язками родинними, паралізує його фантазію і творчість духа. На мою думку, се – неправда. Чи не так, мої панове, – звернувся до одного маляра і музики. – Ви ж артисти, отже, можете самі вияснити сю справу. Я не артист, а звичайний чолов'яга.

Артисти усміхнулися і здвинули плечима. Припадком, не був з них жоден одружений (О.Ю. Кобилянська. Ідеї); Але я раз була у пані Н., там було значне товариство (О.Ю. Кобилянська. З юних літ Марії).

Отже, як свідчить проведений аналіз, українська художня література XIX ст. зверталася до типажу «пані». У літературі підросійської України превалює зображення небагатих дрібних дворянок. Відповідно до цього в літературі певне місце займає розкриття типажу пані «поміщиці» через стосунки з селянами. Вона постає пихатою, гордою, строгою, деспотичною, жорстокою і злою.

У літературі пiдавстрійської України ми зустрічаємо новий напрям зображення жінки привілейованого класу – жінки-службовця. Їй приписані такі риси, як працьовитість, знання справи, вміння організувати роботу, пунктуальність, дисциплінованість, дотримання порядку.

У художній літературі сформовані певні стереотипні уявлення про зовнішність пані. Поміщиця зображена, як правило, жінкою, схильною до повноти, жінка-службовець – худорлявою.

Важливим джерелом розкриття персонажу «пані» стали мовні характеристики. Акцентується увага на тому, що «пані» користувалася російською, французькою мовами, у вивченні української стикалася з певними труднощами.

Художня література XIX ст. дає уявлення і про дозвілля «пані». Зокрема, пані «жінка привілейованого класу» показана в розмовах з рівними, ці питання стосуються літератури. Таке зображення контрастує з пані «поміщицею», де проведення часу приземлене – це гадання на картах, співи тощо.

Список використаних джерел:

1. Грінченко Б.Д. Словарь української мови : в 4 т. Київ, 1958-1959. (перевиданий).
2. Даль В. Толковный словарь живого великорусского языка : в 4 т. Москва : Рус. яз., 1989.
3. Коляденко О.О. Термін фрейм у лінгвістиці. *Термінологічний вісник*. Київ, 2013. Вип. 2 (1). С. 139-144.
4. Селіванова О. Сучасна лінгвістика: Термінологічна енциклопедія. Полтава : Довкілля-К., 2006. 716 с.
5. Словник української мови : в 11 т. / [за ред. І.К. Білодіда] ; Інститут мовознавства ім. О.О. Потебні. Київ : Наук. думка, 1970-1980.
6. Сукаленко Тетяна. Когнітивна матриця типажу «пані» (в хронологічній перспективі). *Мова і суспільство*. 2015. №6. С. 89-96.

The research introduces a new approach to linguistic modeling of national character through description of linguistic and cultural types as generalized recognizable images of representatives from certain social groups, whose conduct was preconditioned by common ethnical and cultural dominants and affected the process of formation of collective mentality in Ukraine. The present report shows the intermediate results of analysis of the type «pani» (mistress) in the linguistic-cultural aspect. The author considers behavioristic parameters of typified individuality of «pani» (mistress) in Ukrainian literature of the 19th century guided by the ideas suggested in several publications of prof. V.I. Karasyk, which are devoted to new trend in linguistic and cultural studies – the theory of linguistic and cultural types. The paper analyzes notional characteristics of the defined concept which make «notional framework of linguistic and cultural type» and have important features that are fixed in dictionary definitions and certain contexts. Apart from those characteristics of the type «pani» (mistress) presented in dictionaries, it is important to consider perceptive and evaluative characteristics of the type «pani» (mistress), which could be traced in artistic discourse of the 19th century. They form typical images of appearance, age, behavior manners and types of activities / leisure of the type «pani».

In the structure of type «pani» (mistress) the author of the article singles basic frames: «Social state and social behavior», «Internal moral characteristics», «External characteristics», «Speech characteristics», «Leisure».

Key words: fiction discourse, Ukraine under the russian ruling, Ukraine under the austrian ruling, linguistic and cultural type «pani», conceptual, perceptual, figurative and evaluative characteristics, frame.

Отримано: 21.08.2018 р.